

Social døvhed blandt unge med høretab

Natascha Sofie Søndergaard, Eva Juul Toldam og Niels-Henrik Møller Hansen

Denne artikel sætter fokus på et af de mikro-aspekter, der opstår i livet med betydeligt høretab: Social døvhed.

Social døvhed er ikke et udtryk unge med høretab selv anvender men et analytisk begreb, der er beskrivende for de situationer, som de unge fortæller om. Det kan være en oplevelse af, at man ikke er helt med på, hvad der egentlig sker i en samtale, fordi man enten misforstår et ord, sammenstykker en sætning forkert, har svært ved at høre skift i tonelejer eller ikke kan høre humoristiske og ironiske tonefald. Det handler altså *ikke* om slet ikke at kunne høre eller om ikke at kunne finde ud af at begå sig socialt.

Social døvhed handler om at begrebsliggøre nogle af de udfordringer med at identificere den kommunikerede betydning, der kan opstå i sociale interaktioner og som kan føre til, at den enkelte midlertidigt bliver koblet af den fælles meningsskabelse i situationen.

Høretab er dramatisk, men ser udramatisk ud. Sådan skriver den norske psykolog Sissel Grønlie om det at have en funktionsnedsættelse, der skaber udfordringer i forhold til en essentiel menneskelig interaktion – nemlig kommunikation (1995: 5,12). Hendes pointe er, at vilkårene for social deltagelse og for identitetsudvikling bliver påvirket, når en person har en funktions-

nedsættelse, der har betydning for kommunikationsmulighederne, men at der ikke rigtig er en erkendelse af dette blandt personer med høretab eller det netværk, de indgår i. Det betyder, at de forventninger den enkelte har til sig selv og bliver mødt med af andre er, at de kan deltage i sociale sammenhænge på samme vilkår som andre med typisk hørelse. At det ikke altid forholder sig sådan, er der flere eksempler på i den interviewundersøgelse, vi har udført blandt unge med høretab.

Når høretab bliver betydeligt i ungdomslivet

CFD Rådgivning har i 2021 gennemført et litteraturstudie og en interviewundersøgelse omkring unge med betydeligt høretab. Syv unge i alderen 21-28 år med varierende typer høretab har deltaget i dybdegående interviews.

Denne artikel indgår i en artikelserie der gennem forskellige problemstillinger og begreber tegner et billede af hvordan og hvornår et høretab bliver betydeligt i et ungdomsliv.

Artiklerne udgives løbende i 2022 og kan downloades på www.cfd.dk/viden

Katja forklarer det skisma, der kan være i omgivelsernes opfattelse af høretabet:

”Og det er ikke fordi folk ikke vil tage hensyn... tror jeg. Jeg tror virkelig ikke, at folk ikke vil tage hensyn. Hvis man beder dem om det, så gør de det jo. Jeg tror, det er fordi folk glemmer – fordi jeg alligevel er ret vel-fungerende i mit sociale liv og er meget udadvendt [...] og begår mig meget i et socialt miljø. Og derfor tror jeg godt, man kan glemme, at jeg nogle gange ikke hører så godt.”

Også Emilie beskriver, hvordan der kan være situationer, hvor høretabet i samspil med andre faktorer, kan få betydning for, at hun ikke føler, at hun kan deltage fuldt ud i den sociale sammenhæng. Hun fortæller:

”Når man trækker en cykel, så er det der, jeg tit lægger mærke til det, for [...] jeg er altid den, der skal gå i yderdelen af gruppen, fordi hvis jeg står i midten af en gruppe, mens vi går eller sådan noget, så kan jeg ikke helt nødvendigvis følge med i hele samtalen, fordi jeg ikke kan høre, at det var dig [der snakkede] på min venstre side. Så det er der, hvor jeg sådan tit lægger mærke til det, for jeg føler, det er der, hvor man kan komme ud af fællesskabet – at jeg sådan går med gruppen, men så glemmer de mig måske lidt, fordi jeg går bagerst, eller jeg går ude i siden, eller jeg bliver sådan ikke centrum af samtalen, på en eller anden måde, har jeg tænkt over.”

At være tilstede, men alligevel ikke helt med

Denne artikel sætter fokus på et af de aspekter, der opstår i livet med betydeligt høretab: Social døvhed. Social døvhed er et analytisk begreb, som vi vil argumentere for samler og rammesætter en række af de unges oplevelser. Det kan være oplevelsen af at være *tilstede* men ikke helt *med i*, hvad der sker i det sociale rum. Det kan skyldes, at der var et ord, man ikke lige fik hørt eller noget man misforstod. Det kan skyldes, at tonefaldet og implicite betydninger ikke blev tolket eller forstået.

Det handler altså *ikke* om slet ikke at kunne høre eller om ikke at kunne finde ud af at begå sig socialt. Social døvhed handler om, at begrebsliggøre nogle af de udfordringer med at identificere den kommunikerede betydning, der kan opstå i sociale interaktioner og som kan føre til, at den enkelte midlertidigt bliver koblet af den fælles meningsskabelse i situationen. Det er således en fokusering på [mikro-sociale](#) aspekter i en given interaktion. Analysen bevæger sig væk fra et fokus på inklusion og eksklusion, der er absolutte begreber – enten er man med eller også er man udenfor. Begrebet om social døvhed bidrager derimod med en forståelse af, at sociale interaktioner i ungdomslivet er mere flydende og situationsafhængige. Om man er med i eller udenfor den sociale situation kan skifte fra moment til moment. Selvom den sociale døvhed er situationel, kan den pågældende, der har oplevet det efterfølgende blive emotionelt påvirket af det. I den sammenhæng er det relevant at trække socialpsykologen [Thomas Scheffs](#) diskussion af sociale bånd ind i analysen (1990). Scheff beskriver netop, at når sociale relationer trues, afføder det en følelsesmæssig reaktion.

Social døvhed mærkes af de unge med høretab på vidt forskellige måder. Oplevelser af social døvhed kan skabe barrierer for deltagelse i sociale interaktioner, og det er denne slags oplevelser, der kan lede til, at høretabet bliver oplevet som betydeligt blandt de unge. Selvom de unge kan have venner og familie, der er forstående og hensyntagende, og selvom de kan opleve at have et godt socialt liv, kan de stadig have udfordringer med sociale sammenkomster og i grupper af mennesker med typisk hørelse.

Begrebet social døvhed

Social døvhed er et begreb, der viser, hvordan et høretab kan skabe midlertidige barrierer for forståelsen af og deltagelsen i sociale situationer. Begrebet dækker over, at den unge i den konkrete situation er døv for den betydning,

der forsøges at blive kommunikeret. Hvor høretabet i sig selv er en vedvarende tilstand, der kan skabe udfordringer i alle situationer, hvor hørelsen er nødvendig, er social døvhed en tilstand, der kun opstår under nogle bestemte vilkår. Social døvhed er altså situationelt betinget, og dertil er dets effekter (barrierer for social deltagelse) midlertidige. Den sociale barriere bliver opløst, når de situationelle betingelser skifter.

Social døvhed opstår kun i situationer med social interaktion. Hvis man f.eks. ikke hører, at pakkeposten banker på døren, er der ikke tale om social døvhed. I et sådant tilfælde er det høretabet i sig selv, der skaber udfordringen.

Social døvhed, som begreb, blev introduceret af lingvisten [Arnfinn M. Vonen](#) i 2007 og er anvendt i et studie af sundhedsforskerne [Renée Punch og Merv Hyde fra 2011](#). Punks og Hydes studie fokuserer på social deltagelse blandt børn og unge med høretab og [Cochlear Implant](#) (2011: 474). Undersøgelsen inddrager perspektiver fra forældre, lærere og til dels børnene selv. Begrebet om social døvhed defineres af Punch og Hyde som værende resultatet af et høretab i sociale situationer, der kommer til udtryk i bl.a. svære sociale interaktioner med flere samtalepartnere eller høje baggrundsløje (ibid.: 474-475). Her forstås social døvhed som et resultat af høreindsættelsen og er en af de primære udfordringer, børnene oplever i socialisering med typisk hørende, især i grupper (ibid.: 481).

Det tydeliggøres i deres resultater, at børn har lettere ved at socialisere med andre børn, inden de bliver teenagere, idet det sociale i børnelivet er karakteriseret af leg og sport. Især efter barndommen kan der være situationer, hvor det er svært at følge med, når leg bliver til snak eller ironiske og drillende undertoner, som børnene ikke lægger mærke til, bliver en større del af den sociale interaktion (ibid.: 481-482). Dette kan have en betydning for unge menneskers mulighed for at indgå i gruppesammenhænge.

'Social med-på-det-hed'

I Punch og Hydes undersøgelse fortæller en mor til en dreng med CI, om det hun kalder "social med-på-det-hed" ("*social withitness*"), da hun beskriver, hvordan hun ikke er sikker på, om hendes søn altid er bevidst om de sociale signaler og undertoner, der findes i en samtale, og at det kan betyde, at han ikke altid ved, hvordan han skal agere i forskellige sociale situationer (ibid.: 484). Et andet eksempel fra Punch og Hydes artikel, er en mor til en ung teenager, der oplever, at hendes søn kan have problemer med at opfange alt, der foregår i en samtale, og når han så prøver at svare eller deltage i samtalen, bliver samtalepartnere forvirrede og spørger ham, hvad det er, han tror, de snakker om (ibid.: 482).

Hvilke omstændigheder er til stede for at Social døvhed opstår?

- Et høretab
- En social situation. Dvs. der skal være personer til stede, som man søger at kommunikere med
- En social situation, hvor kommunikationen er uorganiseret
- Dårligt lytte-miljø er ofte, men ikke altid, en omstændighed ved social døvhed

På den måde er der altså både eksplicite udfordringer ved at have et høretab i en samtale, eksempelvis ved, at man ikke hører bestemte ord eller hele sætningen, og implicite udfordringer, når det f.eks. er svært at forstå et toneleje eller have bevidsthed om, hvordan humor og ironi kan komme til udtryk. En lignende pointe kommer frem i sociolog Niels-Henrik M. Hansens (2008) [undersøgelse om trivsel blandt unge med høretab](#), hvor det beskrives, hvor svært ironi kan være at fange for unge, der lever med et høretab.

Lytte-miljøet har betydning

I vores materialer er der eksempler på, hvordan unge med høretab kan opleve social døvhed på forskellige måder. Det handler f.eks. om ikke at opfange nogle ord eller dele af en sætning, der er vigtige for forståelsen, at gå glip af sociale undertoner og at misforstå et tonefald. Så selv om de unge har venner og familie, der er forstående og hensyntagende, kan de stadig have udfordringer med sociale sammenkomster, og i grupper med typisk hørende.

Mia fortæller f.eks., hvordan hun på barer kan have problemer med at høre og derfor kompenserer hun med fysisk nærhed og mundaf-læsning:

”Jeg er jo ung, jeg går meget i byen, og så kommer der nye mennesker, der tænker, ”Her kan jeg godt lige sidde”. Og så begynder de at snakke til mig, og jeg kan nærmest mærke, at jeg bliver helt sådan svedig omkring det. Der er mega høj musik, og du ved ikke, at du skal råbe til mig, for jeg kan høre, hvad du siger. Fordi for mine venner er det jo bare lidt mere naturligt, de er lige nødt til at skruer lidt op for volumen-knappen [...] Men det ved de [nye] jo ikke, når de kommer, og der kan jeg mærke, det bliver pinligt. Der bliver jeg lille-Mia, der bliver sådan helt, fordi... hvad vil de sige, og hvad hvis jeg ikke hører det, og jeg hører det nok ikke, og jeg sådan prøver at vende mit venstre øre til, men de sidder og trækker sig tilbage. De tror jeg lægger op til noget.”

I Mias fortælling tydeliggøres det, hvordan hun håndterer høretabet ved at vende sit ”gode” øre mod lyd-kilden og rykke tættere på personen, der taler. Selvom det for hende bare er en mere optimal måde at høre på, oplever hun, at andre misforstår det og tolker det som om hun ”lægger op til noget”. Her ses, hvordan høretabet kan påvirke hende både eksplicit og implicit: eksplicit fordi hun har svært ved at høre på den larmende bar og må håndtere det. Og implicit fordi hendes måde at håndtere det kan give negative oplevelser af at være social med nye mennesker.

Mia fortæller også senere i interviewet, hvordan det kan være frustrerende ikke at kunne følge med i en samtale eller ikke at kunne ”være-med-på-den” på samme måde, som de andre kan, når høretabet står i vejen. Mias oplevelser kan forstås gennem begrebet om social døvhed. Det er både udmattende og sårende ikke at være med, selvom man er tilstede og deltager. Når man er der, og der så alligevel er noget, der sætter en udenfor, gør det ondt. Den sociale døvhed sætter de sociale bånd i relationen under pres og med Scheffs optik fører det til negative følelsesmæssige reaktioner.

I en anden fortælling fra hendes festliv sætter Mia også fokus på, hvordan det kan være helt små ting, hvor hun ikke kan være med, som kan skabe en følelse af at være udenfor:

”Lige nu handler det jo meget om, at man går i byen, og det kan jeg da godt mærke, at det er en mega stor udfordring. Altså det der med, at så sidder de andre og snakker lidt højt til hinanden, men jeg kan slet ikke skelne mellem, hvad der bliver sagt, og hvad der er musikken, og hvad der er larm og for mig, der er det bare støj. Altså, jeg kan godt være i det, fordi stemningen er fed, og sådan noget, men når de sidder og synger med på en sang, så kan jeg sgu slet ikke høre, hvad de synger, altså for mig er det bare... og der kan jeg godt mærke, at det skinner lidt igennem, og de sidder og er sådan lidt, ”Hey, hvorfor synger du ikke med, den sang kender du da godt?”, og så sidder man sådan lidt, ”Undskyld, hvad er det for en sang?”

Mias fortællinger eksemplificerer forskellige aspekter af social døvhed. De viser, hvordan høretabet kan skabe barrierer for deltagelsen i det sociale på mange forskellige måder. Selvom Mia kan høre lydene af sangen, kan hun ikke identificere ordene i den. Da samværet netop i det moment handler om at synge med på sangen, har hun dermed ikke adgang til nøglen i den sociale aktivitet. Heri består den sociale døvhed: hun er ikke døv i audiologisk forstand, men hørelsen skaber barrierer, der gør hende døv for det, der udgør det betydningsbærende sociale element i den pågældende situation.

Dermed kommer hun i situationen til at stå udenfor fællesskabet. Det betyder dog ikke, at hun generelt står uden for fællesskabet i vennegruppen. Situationen er et eksempel på, at det kan være små ting, som kan få høretabet til at ”skinne igennem”, som f.eks. at vennerne synger en sang, hun ikke kan høre, og det betyder, at hun kommer udenfor fællesskabet. Den sociale døvhed opstår i dette eksempel på grund af et lytte-miljø, der skaber barrierer for at være med i sangen og samtalerne. Konsekvensen er, at Mia oplever at blive udelukket fra den sociale aktivitet som netop bidrager til at knytte resten af vennegruppen sammen.

Selvom den sociale døvhed og den udelukkelse den medfører er situationsbestemt rækker følelserne omkring at være udenfor ud over selve situationen. Og når gruppen af venner ofte ses på barer, kan der være mange af disse situationer. Det kan dermed påvirke hendes selvbillede og identitet. De emotionelle reaktioner, der kan komme, kan ifølge Scheffs (1990) teori om sociale bånd, godt være maskerede og uerkendte i den forstand, at årsag og virkning ikke altid er synlig for personen selv. Dermed kan der opleves vrede, nedtrykthed og følelsen af at være forkert og utilstrækkelighed uden, at følelserne nødvendigvis bliver koblet til specifikke situationer. I stedet risikeres det, at følelserne af utilstrækkelighed bliver vendt mod en selv.

Hvad sagde du?

Et andet aspekt af social døvhed kommer også til udtryk i interviewene. Det er oplevelsen af at vide, at der er noget betydningsbærende i kommunikationen, man ikke har hørt. Viktoria på 22 år fortæller om, hvordan det kan være frustrerende at vide, at hun ikke kan høre, hvad en anden siger, og vide, at det også er tydeligt for den, hun snakker med, at hun ikke kan høre, hvad der bliver sagt.

”Men der er selvfølgelig nogle gange, hvor det er træls at skulle bede andre om at gentage det her fem gange for

lige at fatte det. Hvor det er sådan, ”Nu hørte jeg det ikke rigtigt lige”, og, ”Nå, men så siger jeg det bare igen”, og jeg hørte det bare heller ikke igen. Efter man har bedt om det 5. gang, så siger man bare: ”Jeg kan ikke høre, hvad hun siger.” Og altså, man kan godt blive lidt irriteret på sig selv.”

Hun fortæller videre, at hun især oplever de situationer, når der er baggrundsstøj, hvor hun måske snakker med en person, der stiller et langt spørgsmål eller kommer med en lang kommentar. Her kan hun opleve, at hun hører den første del eller den sidste del af sætningen, og så prøver hun at forstå, hvad der bliver spurgt om og svarer på det. Ellers kan hun også bede om, at de gentager, eller at de opklarer, hvad de ville have hende til at svare på – men her kan det også gå galt, og hun kan lige såvel komme til at gå glip af noget af det, der bliver sagt. Viktoria forklarer, at:

”Det er det der med støj. F.eks. ved en fest, hvor der er musik, der spiller, og der er andre, der snakker højt. Så står man og fokuserer og tænker, ”Okay, jeg hørte det første, og så sagde de noget mere”, og så må de gentage det igen, og så må jeg sammenstykke sætninger og så sammenstykker man måske forkert, så er det er sådan helt fjernt...”

På den måde kan hun prøve at få sammenstykket en sætning og finde ud af, hvad der bliver spurgt om, men hun bliver frustreret, hvis hun skal bede andre om at gentage flere gange, når hun stadig ikke kan høre, hvad der bliver sagt. Hun oplever især at blive pinligt berørt, hvis det er små simple sætninger, hun ikke kan høre, hvor hun f.eks. bliver bedt om at gøre noget enkelt, og hun bliver nødt til at bede personen om at gentage igen og igen for at forstå betydningen. Viktoria fremhæver, at selvom hun godt ved, at det er, fordi hun har et høretab og at der er baggrundsstøj, føles det stadig pinligt og kan være en frustration i det daglige. Det skaber barrierer for det sociale og for samtalen, i og med, at det både er ord og sociale signaler, hun går glip af, og at fokuset i samtalen, både bliver på Viktorias høretab fremfor det, som samtalen

egentligt skulle handle om. Den sociale døvhed kommer dermed til at få Viktoria til at føle sig anderledes og pinlig over sig selv. Her er det Viktorias egen opmærksomhed på, at hun ikke kan høre, hvad der bliver sagt, som gør høretabet betydeligt.

Tages denne analyse et skridt videre bliver det tydeligt, at hun oplever, hvad man kunne kalde for et umuligt valg og at det er med til at skabe frustrationen. Hvis hun insisterer på at forstå, hvad den anden siger, oplever hun, at hun udstiller sig selv som ikke-kompetent, fordi hun på trods af mange gentagelser ikke kan høre, hvad der bliver sagt. Hvis hun forsøger at følge de sociale konventioner og lade snakken flyde, mens hun lader som om, hun er med, så risikerer hun at udstille samtalepartneren, fordi hun signalerer, at det, vedkommende siger, ikke er vigtigt nok til, at hun vil forsøge at høre det.

Viktorias eksempel er vigtigt, fordi det viser noget generelt om kompleksiteten i de valg, som de unge skal håndtere. Nogle gange findes ”det gode valg” ikke. Kun det mindst ringe valg under de givne omstændigheder. Det viser også, at social døvhed nok er kortvarig, men at den følelsesmæssige respons godt kan være længelevende.

Viktoria fortæller, at hun bliver pinlig berørt og føler sig anderledes. Netop disse følelser kobler tilbage til den unges selv billede og indikerer, at hun potentielt oplever en følelse af utilstrækkelighed (jf. Scheff 1990). Det er dog i analysen tydeligt, at det ikke er en indre utilstrækkelighed, der fører til, at den unge momentant står udenfor. Derimod er årsagen til, at de unge oplever situationelt at være udenfor, den række af omstændigheder, som fører til social døvhed. Denne opmærksomhed vil kunne lette en del af det pres, den enkelte unge med høretab oplever.

Konklusion

Artiklen behandler eksempler på forskellige aspekter af social døvhed, som er blevet udtrykt af de unge. Alle syv unge i interviewundersøgelsen har haft forskellige oplevelser med social døvhed. Det handler bl.a. om eksempler med at misse ord, misforstå tonelejer eller humor mm., som bevirker, at man går glip af betydningen i en kommunikation.

Artiklen viser, hvordan social døvhed kan opleves på flere forskellige måder af de unge med høretab og helt centralt, hvordan social døvhed kan skabe barrierer for deltagelse i det sociale blandt unge. De barrierer, der bliver skabt for den unge, kan ende ud i en oplevelse af at være midlertidigt udelukket fra en social situation. I disse situationer oplever de unge, at høretabet bliver betydeligt for dem. Dvs. at social døvhed er et problem, der er situationelt, men at de følelser, der er knyttet til oplevelser med social døvhed, rækker ud over selve situationen. Det er et problem, der får de unge til at føle sig anderledes og som kan føre til, at de unge midlertidigt står ufrivilligt udenfor fællesskabet. Har den unge mange oplevelser med social døvhed og med at føle sig koblet fra, kan det blive vendt indad og give den unge en følelse af utilstrækkelighed.

En beslægtet problemstilling handler om, hvordan høretabet kan fylde for meget for den unge og dem de interagerer med. Dette kan også skabe barrierer for deltagelse i sociale situationer og vil blive nærmere bearbejdet i en anden artikel i samme serie.

Hvad kan man gøre for at støtte unge, der oplever social døvhed?

- Skab opmærksomhed på lytte-miljøet og på, hvad det betyder for den unges mulighed for deltagelse i den sociale sammenhæng.
- Tal om at det er forventeligt, at der nogle gange er mening, der går tabt i en social sammenhæng med mange lydkilder og støt den unge i selv at vurdere, hvordan vedkommende kan håndtere det. Tal om at typisk hørende også nogle gange går glip af betydningen i en social sammenhæng.
- Tal om fordele og ulemper ved at være åben om høretabet og bede om hensyntagen fra både kendte og nye mennesker.

Litteratur

Hansen, Niels-Henrik M. (2008). Når øret klør. Høretab, trivsel og integration blandt unge hørehæmmede. København: Center for Ungdomsforskning

Grønlie, Sissel M. (1995). Når noen ikke hører. Om ulike grupper av døve og tunghørte og deres betingelser for god identitetsutvikling og samfunnsintegrering. Oslo: Døves Forlag

Punch, Rene & Hyde, Merv (2011) Social Participation of Children and Adolescents With Cochlear Implants: A Qualitative Analysis of Parent, Teacher, and Child Interviews. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, January 2011

Scheff, Thomas (1990). *Microsociology. Discourse, Emotion and Social Structure*. Chicago: University of Chicago Press

Vonen, Arnfinn M. (2007). Bilingualism—a future asset in the education of socially deaf children. I: M. Hyde & G. Hoie (red.), *Constructing educational discourses on deafness* s. 108–118. Oslo, Norway: Norwegian Government Printers, Skadalen Resource Centre